

Інтернет-залежність досліджують психологи Дж. Блок, Х. Кеш, М. Орзак, К. Янг, представники медичної галузі Т. Больбот, Л. Юр'єва та ін.; проблему кіберагресії аналізують О. Блискунова, М. Герц, Л. Найдьонова, А. Штольц та ін.; вплив Інтернет-порнографії на особистість розглядають Д. Бірн, І. Кон та ін.; Інтернет-злочинність досліджують юристи Р. Ремлюга, О. Юрченко та ін.

Проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів розглядають Р. Вайнола, Л. Власенко, А. Деркач, А. Капська, О. Малихін та ін. Питання профілактичної роботи з підлітками досліджували О. С. Личко, В. Оржеховська, Н. Максимова, І. Фіцула та ін. Отже, зовсім мало наукових доробок, у яких розглянуто питання профілактики Інтернет-адикції та підготовки майбутніх соціальних педагогів до такої роботи.

Мета статті – розкрити зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів із соціально-педагогічної профілактики Інтернет-адикції.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сьогодні науковці визначають такі види залежностей (адикцій): *хімічні* (алкоголізм, наркоманія, тютюнопаління, токсикоманія); *нехімічні* (сексуальна залежність, адикція від їжі, від здійснення покупок (шопінг); від азартних ігор (гемблінг, лудоманія), трудоголізм). До нехімічних залежностей належать технологічні залежності – комп'ютерна, інтернетна, телевізійна, від мобільного зв'язку, гаджет-адикція). У контексті цього дослідження досконаліше проаналізуємо Інтернет-адикцію та зміст підготовки соціальних педагогів до її профілактики.

Н. Цой Інтернет-залежність визначає як різновид технологічної залежності, що формується на базі різних форм використання Інтернету відповідно до динаміки, властивої адиктивному процесу, за рахунок зміщення цілей адиктивно-схильної особистості у віртуальну реальність для заповнення відсутніх сфер життя через конструювання у віртуальній реальності нової особистості та заміщення реальної життєдіяльності віртуальною [9, с. 7]. Учена констатує, що є проблема концептуалізації Інтернет-залежності, оскільки частина дослідників визначає окреслений феномен як хворобу, підставою для цього слугує припущення про подібність патопсихологічного механізму виникнення залежності від хімічних речовин або нав'язливих станів (А. Голдберг, К. Янг, К. Шерер, Дж. Бост та ін.). М. Гріффітс, Дж. Грохол, Д. Штейн вважають, що Інтернет-залежність не хвороба, передовсім, це певні розлади, які виражаються за допомогою Інтернету [1, с. 288]. Варто відзначити, що насправді, цей розлад офіційна медицина не визнає як психічний, він не включений до Міжнародного статистичного класифікатора хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям [2].

Аналіз підходів учених до трактування поняття Інтернет-адикції дав підстави констатувати, що окреслений феномен трактують як:

- *форму залежної поведінки*, яка реалізується у вигляді технологічної залежності на базі різних форм використання Інтернету зі зміщенням мети особистості у віртуальну реальність (М. Дрепа) [5];
- *психічний розлад*, нав'язливе бажання підключитися до Інтернету й хвороблива нездатність вчасно відключитися (Н. Левицька) [8];
- *одну з форм деструктивної поведінки*, яка виражається в прагненні втекти від реальності й штучно змінити свій психічний стан через фіксацію уваги на Інтернет-ресурсах (Я. Шу-гайло) [10];
- *одну з форм відхилення від норм поведінки*, пов'язану зі зловживанням Інтернетом – користуванням для саморегуляції або адаптації (Н. Цой) [9].

Отже, відзначаємо, що Інтернет-адикція – вид поведінкової залежності, що проявляється в нав'язливому прагненні тривалий час перебувати в Інтернеті з утратою суб'єктивного контролю за його використанням. Проаналізувавши психолого-педагогічну та соціологічну літературу, резюмуємо, що Інтернет-адикція не пов'язана з об'єктивними параметрами використання Інтернету (стажем користування Інтернетом, його доступністю, сферою застосування), а має особистісну природу, тобто набуває надзвичайної значущості для певної категорії людей завдяки певним особистісним властивостям. До таких характеристик науковці (Дж. Сулер, К. Янг та ін.) відносять підвищену чутливість до обмежень, що породжує бажання позбавитися вимог соціального оточення та потребу в емоційній підтримці й сприйняття Інтернету як середовища, що вірогідніше за реальне середовище може надати цю підтримку [2, с. 228]. Оскільки невидимість суб'єкта, анонімність, низька регламентованість поведінки, розмаїття кіберспільнот, видів діяльності й способів самопрезентації як основні

характеристики кіберпростору (Дж. Сулер, Е. Рейд, Ш. Теркл) актуалізують особистісну детермінанту поведінки у віртуальному середовищі (Л. Росс, Р. Піліпчак) і створюють сприятливі умови для експериментування з власною ідентичністю, конструювання віртуальної особистості (Є. Белінська, А. Жичкіна) [4].

Відзначаємо, що надмірна захопленість Інтернетом призводить до поглиблення і загострення неадаптивних характеристик особистості, руйнування соціальних зв'язків, які існували в людини, погіршення самопочуття внаслідок фізичного та психічного виснаження, що виникає через небажання навіть на короткий час відірватися від комп'ютера. Таке відсторонення особистості від реального світу може викликати емоційну й нервову перенапругу, астеноневротичні порушення та психоемоційні порушення; сприяти виникненню комунікативних проблем; викликати порушення соціальної адаптації. Варто наголосити на тому, що на сьогодні проблеми, які породжує віртуальний простір, не обмежуються Інтернет-адикцією. На сучасному етапі розвитку суспільства серед підростаючого покоління катастрофічних масштабів набувають хепіслепінг – розміщення в Інтернеті відеороликів із записами реальних сцен насильства, дифамація – відправлення або публікація в Мережі наклепу на жертву та кіберзнущання. Тому на часі є підготовка фахівців, які б здійснювали профілактику Інтернет-залежності, ознайомлюючи дітей і молодь із наслідками неконтрольованого й нав'язливого перебування в онлайн-середовищі. Саме такими фахівцями є насамперед соціальні педагоги.

Термін «профілактика» в Тлумачному словнику сучасної української мови потрактовано як «охороняти», «оберігати», «попередити» [3]. Профілактику також визначають як сукупність заходів, спрямованих на запобігання виникнення та поширення чого-небудь, на збереження порядку тощо.

Соціально-педагогічну профілактику Інтернет-залежності визначаємо як комплекс заходів, спрямованих на розвиток психолого-педагогічних характеристик особистості, забезпечення її стійкості до залежної поведінки, формування навичок здорового способу життя задля попередження розвитку і прогресування залежності.

Майбутні соціальні педагоги мають уміти здійснювати і первинну, і вторинну профілактику. Система первинної профілактики Інтернет-залежності має включати, з одного боку, інформування особистості про переваги та небезпеки середовища Інтернету, ознаки залежної поведінки, а з іншого – рекомендації щодо організації «здорового користування Інтернетом» (принципи психогігієни, часові межі тощо), заходи, що здійснюються і на міжособистісному рівні, і в масштабах суспільства, спрямовані на групу ризику і на всю громадськість для формування інформаційної культури, теоретичної і методичної підготовки педагогів, батьків і підростаючого покоління.

Вторинна профілактика полягає в заходах, спрямованих на роботу з наслідками, і на усунення чинників ризику, здебільшого на індивідуальному й міжособистісному рівнях.

У процесі соціально-педагогічної профілактики Інтернет-залежності майбутні соціальні педагоги мають бути обізнаними з проявами такої адикції. Так, визначаючи симптоми Інтернет-залежності, К. Янг класифікувала їх на поведінкові, психологічні та фізіологічні [11, с. 25] (див. табл. 1).

Таблиця 1

Симптоми Інтернет-залежності

<i>Поведінкові</i>	<i>Психологічні</i>	<i>Фізіологічні</i>
<ul style="list-style-type: none"> – нав'язливе бажання перевірити електронну пошту; – постійне очікування наступного виходу в Інтернет; – скарги на те, що людина надто багато часу проводить в Інтернеті; – скарги на те, що витрачають дуже багато коштів за користування Інтернетом 	<ul style="list-style-type: none"> – гарне самопочуття або ейфорія під час роботи за комп'ютером; – неможливість зупинити роботу; – збільшення кількості часу, що проводять в Інтернеті; – зневага родиною та друзями; – відчуття порожнечі, тривожності, роздратування в періоди перебування поза Інтернетом; – обман членів родини та друзів про свою діяльність; – навчальні та професійні проблеми 	<ul style="list-style-type: none"> – ураження нервових стовбурів руки, що пов'язане з тривалою перенапругою м'язів; – сухість в очах; головні болі; – біль у спині; – нерегулярне харчування, пропуск прийомів їжі; – зневага особистою гігієною; порушення режиму сну

Організовуючи профілактичну роботу, майбутній соціальний педагог має знати стадії виникнення залежності від Інтернету (див. рис. 1).

Рис. 1. Стадії виникнення залежності від Інтернету

Н. Левицька наголошує, що саме на четвертій стадії порушується основна функція психіки – особистість починає відтворювати не вплив об'єктивного світу, а віртуальну реальність. На цій стадії людина надто багато часу наодинці перебуває в Інтернеті. Саме потреба бути в мережі стає на одну сходинку з основними фізіологічними потребами. Однак деякі користувачі зупиняються на третій стадії, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, починає домінувати у свідомості, стає центральною ідеєю [8]. Так, учена Інтернет-залежними, називає тих, хто проводить в Інтернеті в середньому 36 годин на тиждень (із неакадемічними цілями), що призводить до зниження успішності серед учнів, погіршення стосунків із близькими. Інтернет-незалежними вважають тих, хто використовує Інтернет у середньому 8 годин на тиждень, і його використання не призводить до негативних наслідків [8].

Майбутнім соціальним педагогам потрібні також знання типів Інтернет-залежних осіб. Так, залежно від мережевих ресурсів, Л. Гуменюк виділяє такі типи Інтернет-залежних осіб [4, с. 10] (див. табл. 2).

Таблиця 2

Типи Інтернет-залежних осіб

Тип Інтернет-залежних	Характеристики типу Інтернет-залежних
Інтернет-комунікатори	значний час проводять у чатах, форумах, щоденниках, блогах, через короткі проміжки часу перевіряють електронну пошту та ін., тобто замінюють реальне спілкування на віртуальне
Інтернет-еротомани	відвідують різноманітні сайти сексуального й порнографічного характеру, заводять любовні романи і знайомства за допомогою мережі, займаються віртуальним сексом
Інтернет-агресивісти	значну частину часу проводять, відвідуючи сайти агресивного характеру, що демонструють сцени насилля й жорстокості
Інтернет-когнітивісти	реалізують свої пізнавальні інтереси за допомогою Мережі (пошук баз даних, складання програм, відвідини навчально-освітніх сайтів, участь у телеконференціях і ін.)
Інтернет-гемблери	захоплюються мережевими іграми, тоталізаторами, аукціонами, лотереями та ін.
Інтернет-покупці	реалізують непереборну схильність до витрат коштів за допомогою численних покупок у режимі реального часу (online)

Отже, учена визначає такі типи Інтернет-залежних осіб: Інтернет-комунікатори, -еротомани, -агресивісти, -когнітивісти, -гемблери, -покупці.

Необхідним у профілактичній роботі з подолання Інтернет-залежності є знання майбутніми соціальними педагогами її основних напрямів, серед яких пріоритетними визначаємо такі:

- інформування молоді про механізми впливу Інтернету на особистість, причини, клінічні прояви, методи діагностики та наслідки Інтернет-залежності;
- формування в дітей та молоді стратегій високофункціональної поведінки та внутрішньо особистісних мотивів і системи цінностей, відповідних здоровому способу життя;

- розвиток стійкості до негативних соціальних впливів та особистісних ресурсів і навичок досягнення поставлених цілей у реальному житті;
- розширення кола альтернативної до залежної поведінки діяльності.

Оскільки уявити життя сучасної молоді неможливе без використання комп'ютера та Інтернету (адже особистість розвивається в тій діяльності, яка відповідає її інтересам і життєвим цінностям), то майбутні соціальні педагоги мають знати основні вимоги до організації соціально-педагогічної профілактичної роботи (див. табл. 3).

Таблиця 3

Принципи соціально-педагогічної профілактики Інтернет-адикції

Самоактуалізація	формування в особистості прагнення до розвитку соціально позитивної поведінки й діяльності
Взаємодія	скоординована діяльність усіх соціальних інститутів, які здійснюють соціально-педагогічну профілактику
Індивідуальність	сприяння індивідуалізації підходів до суб'єктів профілактичного процесу й адресність виховного впливу
Творчість	варіативність і гнучкість соціально-профілактичної роботи
Довіра	довірливість відносин між суб'єктами виховного впливу й емпатійність
Орієнтація на культурні цінності	урахування національних культурних цінностей і механізмів особистісного розвитку
Успіх	опора на позитивні якості особистості та сторони її життя, формування позитивної Я-концепції і адекватної самооцінки
Компетентність	високий професіоналізм суб'єктів

У соціально-профілактичній роботі потрібно формувати в особистості усвідомлення себе індивідуальністю, розкриття своїх здібностей, сприяння становленню самосвідомості, самовдосконалення, самореалізації і самоутвердження.

Майбутні соціальні педагоги мають бути глибоко ознайомлені з методами, які широко використовують у профілактичній роботі: лекції (лекції-бесіди, лекції-диспути, лекції-вікторини, лекції-консультації, лекції-прес-конференції), круглі столи, метод кейсів тощо. Основними формами в соціально-педагогічній профілактиці мають стати тренінги, індивідуальні заняття та консультації, спрямовані на виявлення причин адикції, усвідомлення проблеми через розпізнавання ознак залежної поведінки, особистісний розвиток.

Під час професійної підготовки вагоме ознайомлення майбутніх соціальних педагогів із тестовими методиками виявлення схильності особистості до Інтернет-залежності, а саме методиками на:

- визначення ролі Інтернету в житті особистості та діагностику рівня Інтернет-залежності: 1) опитувальник «Сприйняття Інтернету» Є. Щепіліної; 2) тест на Інтернет-залежність К. Янг в модифікації С. Бурової;
- вивчення емоційно-вольової сфери особистості: 1) шкала оцінювання рівня особистісної трижовності Ч. Спілбергера та Ю. Ханіна; 2) Тест «Самооцінка сили волі» М. Обозова; 3) тест «Самооцінка стресостійкості» С. Пенчева; 4) методика дослідження самооцінки особистості С. Будасси; 5) тест «Упевненість у собі» Райдас; 6) шкала депресії Бека; 7) методика діагностики показників і форм агресії А. Басса-А. Дарки;
- вивчення комунікативної сфери особистості: 1) методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона; 2) тест «Самооцінка конфліктності» С. Ємельянова;
- вивчення мотиваційної сфери особистості (методика діагностики мотивації успіху і боязні невдачі А. Реана) [7, с. 59–60].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів передбачає їх ознайомлення одним із видів технологічної залежності – Інтернет-адикції та особливостями її соціально-педагогічної профілактики. Під час аудиторної та позааудиторної роботи в студентів формується система знань типів Інтернет-залежних підлітків, симптомів, за якими можна їх виокремити; розвиваються уміння організувати соціально-педагогічну профілактику, використовуючи різноманітні її форми та методи за визначеними напрямками. На нашу думку, соціально-педагогічна профілактика Інтернет-адикції буде ефективною, за дотримання таких умов: цілеспрямованої організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників профілактичної роботи; використання інтерактивних форм і методів, спрямованих на профілактику Інтернет-адикції;

наявності компетентних викладачів, покликаних формувати у студентів знання, уміння та навички профілактики Інтернет-адикції.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне висвітлення всіх аспектів означеної проблеми, а відкриває перспективи подальшого вивчення питання профілактики Інтернет-залежності різних вікових груп для вчасного виявлення Інтернет-залежних осіб.

Джерела та література

1. Андрієнко А. О. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки / А. О. Андрієнко : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. / за ред. Н. І. Кривоконь, Т. І. Сили. – Чернігів : ЧДПСТП, 2008. – С. 288–292.
2. Бенедиктова А. В. Исследование интернет-аддикции и ее социально-психологической значимости в студенческих группах / А. В. Бенедиктова // Психол. наука и образование. – 2007. – № 5. – С. 228.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціально-психологічні фактори інтернет-адикції / Л. Й. Гуменюк // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. – 2013. – С.10–19.
5. Дрепа М. И. Психологическая профилактика Интернет-зависимости у студентов : дис. ... канд. психол. наук / М. И. Дрепа. – Ставрополь, 2010. – 277 с.
6. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми. – К. : НІСД, 2011. – 47 с.
7. Карандашева О. В. Работа практичного психолога з учнями, схильними до адиктивної поведінки / О. В. Карандашева // Тренінгові, соціально-реабілітаційні і навчальні програми із формування здорового способу життя в учнівській та студентській молоді. – К. : Ніка-Центр, 2008. – С. 59–67.
8. Левицька Н. С. Особливості профілактики Інтернет-залежності серед студентської молоді / Н. С. Левицька // Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспір. та молодих учених (м. Чернігів, 16–17 квіт. 2013 р.) : у 2-х т. Т. 2. Гуманітарні науки. – Чернігів : Чернігів. держ. технол. ун-т, 2013. – 543 с.
9. Цой Н. А. Социальные факторы феномена Интернет-зависимости : автореф. дис. ... канд. социол. наук : спец. 22.00.04 – Социальная структура, социальные институты и процессы / Н. А. Цой. – Владивосток, 2012. – 20 с.
10. Шугайло Я. Проблема Інтернет-адикції у студентів ВНЗ / Я. Шугайло. – К. : [б. в.], 2010.
11. Янг К. С. Диагноз интернет-зависимость / К. С. Янг // Мир Интернета. – 2000. – № 2. – С. 24–29.

Бартків Оксана, Дурманенко Євгенія. Содержание подготовки будущих социальных педагогов к социально-педагогической профилактики Интернет-аддикции. В статье анализируется содержание подготовки будущих социальных педагогов к социально-педагогической профилактики Интернет-аддикции. Акцентируется внимание на том, что Интернет-аддикция является одним из видов нехимических технологических зависимостей рядом с компьютерной, телевизионной, от мобильного телефона; гаджет-аддикция. Отмечено, что Интернет-аддикция как вид поведенческой зависимости характеризуется навязчивым стремлением длительное время находиться в Интернете с потерей субъективного контроля за его использованием. Социально-педагогическую профилактику Интернет-зависимости определено как комплекс мероприятий, направленных на развитие психолого-педагогических характеристик личности, обеспечение ее устойчивости к зависимому поведению, формирование навыков здорового образа жизни для предупреждения развития и прогрессирования зависимости. Содержание подготовки будущих социальных педагогов с профилактики Интернет-аддикции заключается в формировании системы знаний об Интернет-аддикции, ее симптомах, видах Интернет-зависимых лиц и умений реализовывать направления, методы и формы ее профилактики.

Ключевые слова: Интернет-аддикция, виды зависимостей (аддикций), подготовка будущих социальных педагогов по профилактике Интернет-аддикции.

Bartkiv Oksana, Durmanenko Eugeniya. Contents of Future Social Workers for Social and Educational Prevention of Internet Addiction. The article analyzes the content of training future social workers for social and educational prevention of Internet Addiction. The work emphasizes attention that Internet addiction is a type of non-chemical process dependencies along with the computer, the television, from the mobile phone; Gadget addiction. It is noted that Internet addiction as a form of behavioral dependence is characterized by an obsessive desire for a long time to be online with the loss of subjective control over its use. Social and educational prevent Internet addiction is defined as a set of measures aimed at the development of psychological and educational characteristics of the individual, ensuring its resistance dependent behavior, the formation of healthy lifestyle to prevent the development and progression of addiction. Contents of future social workers on prevention of Internet Addiction is the formation of the knowledge of Internet addiction, symptoms, types of Internet-dependent people and skills to implement directions, methods and forms of prevention.

Key words: Internet addiction, dependency types, training of future social workers on prevention of Internet Addiction.

Стаття надійшла до редколегії
20.01.2015 р.

Зміст консультативної діяльності шкільного соціального педагога: аналітичний огляд наукових джерел

У статті виокремлено та проаналізовано основні напрями дослідження консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ: загальні засади соціально-педагогічного консультування в школі; зміст і тематику консультування в діяльності шкільного соціального педагога; основні проблеми консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ.

Ключові слова: соціальний педагог, соціально-педагогічне консультування, шкільне консультування, консультативна діяльність соціального педагога ЗОШ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Професія соціального педагога не нова в Україні. Такі фахівці працюють у дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах різного типу, позашкільних установах, соціальних центрах тощо, сприяючи створенню в них сприятливих умов для соціалізації дітей, надаючи їм вчасну соціальну допомогу й підтримку, зокрема в реалізації прав і свобод, задоволенні соціокультурних потреб, охороні їхнього життя та здоров'я, розвитку особистості, а також у розв'язанні життєвих проблем і підготовці до самостійного життя в суспільстві. Соціальний педагог у своїй діяльності виконує комплекс функцій: діагностичну, прогностичну, захисну, профілактичну тощо.

Важливе місце в професійній діяльності соціального педагога займає і консультативна функція. Її реалізація прописана в низці законодавчих актів України. Так, відповідно до Наказу МОН № 864 від 28.12.2006 р. «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України», серед функцій соціального педагога названо й консультативну. Зокрема, указано, що соціальний педагог «дає рекомендації (поради) учням, батькам, вчителям та іншим особам з питань соціальної педагогіки; надає необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу дитячим, молодіжним об'єднанням, дітям, підліткам, які потребують піклування чи знаходяться у складних життєвих обставинах тощо» [15]. У Наказі МОН України № 665 від 01.06.13 року «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» зазначено, що «Педагог соціальний ... надає необхідну консультативну психолого-педагогічну допомогу дитячим, молодіжним, громадським об'єднанням, групам соціального ризику, дітям та підліткам, які потребують допомоги» [14]. Отже, важливість консультативної функції не підлягає сумніву.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Низку питань соціально-педагогічної роботи в освітніх закладах розкривають А. І. Конончук, Н. П. Красновою, Л. П. Сокольською, З. М. Шевців, Т. А. Шишковець та ін.; окремі аспекти консультативної роботи соціального педагога висвітлюють Л. М. Завацька, Ю. В. Клочан, О. Г. Коломієць, О. В. Пожидаєва, Г. М. Раковська, М. В. Шакурова, С. Я. Харченко та ін. Водночас практичних розробок, які безпосередньо стосуються консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ, порівняно небагато (О. О. Щанкіна Т. В. Воленчук, О. О. Гаврилюк та ін.). Водночас, як показує практика соціально-педагогічної діяльності, реалізація означеної функції пов'язана з низкою труднощів об'єктивного й суб'єктивного характеру. По-перше, в освітній закладах України до діагностично-консультативної діяльності переважно залучаються практичні психологи, а соціальних педагогів орієнтують більше на процес профілактики. По-друге, доволі поширеними серед учителів та батьків залишаються стереотипно-хибні уявлення про першочергову значущість професійної діяльності соціального педагога для осіб, які належать до групи ризику, а тому часто поза увагою залишаються ті діти, які потребують кваліфікованої консультативної підтримки, зокрема для забезпечення гармонійного розвитку особистості. По-третє, у педагогічній літературі окреслені (хоча й не завжди однозначно) мета, завдання, зміст і напрями консультативної діяльності соціального педагога, однак фактично відсутнє чітке обґрунтування стратегії, організаційно-педагогічних умов такої діяльності та особливостей методів консультативного впливу в умовах ЗОШ. Означені суперечності зумовили вибір теми й визначення **мети** дослідження: проаналізувати соціально-

педагогічну літературу, яка присвячена проблемі консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ, та визначити її теоретичну розробленість.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відповідно до мети дослідження та в процесі опрацювання результатів теоретичних узагальнень виокремили основні напрями дослідження консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ: 1) загальні засади соціально-педагогічного консультування у школі; 2) зміст і тематика консультування в діяльності шкільного соціального педагога; 3) основні проблеми консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ.

Щодо питання загальних засад шкільного соціально-педагогічного консультування встановили, що поняття соціально-педагогічного консультування, його мета, завдання, предмет, функції, напрями, види та етапи висвітлено в багатьох роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них:

1) дисертація Г. М. Раковської «Социально-педагогические условия развития доверительного взаимодействия субъектов консультирования» (2000);

2) окремі підручники та посібники (О. М. Хахлова «Консультирование как форма профессиональной социально-педагогической деятельности» (2005), Т. В. Воленчук «Консультація у роботі соціального педагога» (2011), О. О. Щанкіна «Социально-педагогическое консультирование учащихся и родителей» (2013), Н. П. Краснова, С. Я. Харченко, Я. І. Юрків «Соціально-педагогічне консультування» (2012));

3) розділи підручників і посібників (М. В. Шакурова «Технология индивидуального консультирования» (у навчальному посібнику «Методика и технология работы социального педагога», 2004), В. Є. Сорочинська «Психологічне консультування в системі роботи соціального педагога» (у навчальному посібнику «Організація роботи соціального педагога», 2005), Т. А. Шишковець «Социально-педагогические подходы к индивидуальному консультированию» («Справочник социального педагога: 5–11 классы», 2007), Л. М. Завацька «Консультування як технологічний спосіб вирішення соціально-педагогічних проблем (у навчальному посібнику «Технології професійної діяльності соціального педагога», 2008), З. М. Шевців «Особливості консультування в діяльності соціального педагога» (у навчальному посібнику «Основи соціально-педагогічної діяльності», 2012));

4) тематичні статті (Д. І. Москальова «Социально-педагогическое консультирование как форма социально-педагогической деятельности» (2010), О. Г. Коломієць «Роль консультування в діяльності соціального педагога» (2010), Ю. В. Клочан «Особливості соціально-педагогічного консультування» (2012), О. В. Пожидаєва «Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності» (2012), О. О. Гаврилюк «Консультування як метод роботи майбутнього соціального педагога у навчальному закладі» (2014)).

Варто зазначити, що в названих вище роботах немає чіткого розмежування між соціально-педагогічним консультуванням населення загалом і консультативною діяльністю соціального педагога в системі освіти. Такої позиції дотримуються, наприклад, Т. А. Шишковець і О. О. Щанкіна, які соціально-педагогічне консультування стосовно учнів та батьків визначають як кваліфіковану *допомогу*¹ особам, що випробовують різні проблеми, для їх соціалізації, відновлення і оптимізації їхніх соціальних функцій, вироблення соціальних норм життєдіяльності та спілкування [20, с. 102; 24, с. 15]. Досить узагальнено О. О. Щанкіна визначає і поняття суб'єкта консультування під час роботи з дітьми та їхніми батьками (як «культурно-продуктивну особу, що володіє відчуттям перспективи, діє усвідомлено, здатна розробити різні стратегії поведінки і здатна аналізувати ситуацію з різних точок зору»). Не можна однак погодитися і зі змістом деяких завдань консультування, які визначила вчена, оскільки консультант не повинен оцінювати клієнта. Серед таких завдань: соціальне (оцінити вчинок, поведінку); етичне (оцінити з позиції добре або погано вчинки і дії клієнта); етичне (оцінити діяльність клієнта з позиції добра та зла); особове (оцінити реакцію клієнта на інформацію, яка доходить до нього) [24, с. 15].

На основі вивчення літератури можемо також відзначити спроби вчених окреслити специфіку саме шкільного соціально-педагогічного консультування. Так, В. В. Шульга (2004) називає консультування – професійною *допомогою* клієнтові (учням, учителям, адміністрації, батькам, іншим особам, які займаються виховують дитину) в пошуку розв'язання проблемної ситуації. Консультативна

¹ У у тексті курсив наш.

робота, на її погляд, – це надання порад, рекомендацій учням, батькам, учителям та іншим особам, які звертаються до соціального педагога [23].

Деякі вчені трактують консультативну діяльність соціального педагога як один із його *напрямів* роботи в навчальному закладі. Так, Н. П. Краснова (2011) зазначає, що соціально-педагогічне консультування – це «мисленнева побудова варіанта рішення проблеми педагогічними засобами» [11, с. 80]. Л. П. Сокольська (2006) консультативну роботу вважає не лише основним напрямом, а й *завданням* діяльності соціального педагога в ЗОШ. Його суть полягає в індивідуальному та груповому консультуванні дітей, батьків, педагогів, адміністрації з питань розв'язання проблемних ситуацій, конфліктів, зняття стресу, виховання дітей у сім'ї і тощо [19, с. 6]. Водночас подальший аналіз тексту навчального посібника засвідчує, що дослідниця досить багатозначно розуміє цей феномен, оскільки відносить консультування також до *технологій*, які оптимізують діяльність соціального педагога [19, с. 14], *методів* формування позитивної поведінки [19, с. 48], основних *форм* вуличної соціальної роботи [19, с. 20], а також форм проведення корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками в закладах освіти [19, с. 46].

Подібну неоднозначність знаходимо і в статті О. О. Гаврилюк, яка в назві говорить про «консультування як *метод* роботи соціального педагога», однак у тексті розвідки консультування потрактовано як «одним із *напрямів* роботи соціального педагога, у процесі якого він допомагає клієнтові проаналізувати і зрозуміти сутність його важкої життєвої ситуації і запропонувати різноманітні варіанти, які можуть бути використані для розв'язання проблеми» [3, с. 84]. Дослідниця також зазначає, що соціальний педагог під час консультування не повинен нав'язувати клієнтові своє розуміння проблеми, а домагатися максимального розширення свободи вибору варіантів розв'язання проблеми, тому що саме соціальний педагог виступає медіатором (посередником) або фасилітатором (стимулятором) ресурсних можливостей клієнта.

С. О. Борисюк (2012) указує, що в аспекті розв'язання проблем шкільної дезадаптації підлітків «найчастіше соціально-педагогічне консультування виступає у формі *поради*, визначення альтернативних шляхів розв'язання проблеми, надання клієнтові необхідної інформації». Окрім того, дослідниця зазначає, що «основою соціально-педагогічного консультування виступає феномен *допомоги*, який проявляється в трьох аспектах: освітньому, посередницькому, психологічному» [1, с. 159].

Щодо змісту й тематики консультативної діяльності шкільного соціального педагога, то, як показує аналіз результатів реферування соціально-педагогічної літератури, вона досить різноманітна. Зокрема, О. Г. Коломієць у статті «Роль консультування в діяльності соціального педагога» (2010) зазначає, що в практиці такий фахівець найчастіше стикається з проблемами взаємовідносин (між однолітками, учителями й учнями, батьками й дітьми), а також із проблемами, які пов'язані з нестачею інформації (про напрями роботи соціальних установ, вікові особливості дітей та ін.). При цьому найбільш поширеним видом роботи соціального педагога дослідниця вважає саме консультування батьків і учнів [5, с. 68].

Ю. В. Клочан у статті «Загальна характеристика напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі» (2012) акцентує свою увагу на змісті консультування на рівні участі в управлінні школою. «Консультування адміністрації передбачає: проведення соціально-педагогічних досліджень у педагогічному, учнівському, батьківському колективах, результати яких мають забезпечувати прийняття адекватних управлінських рішень; участь у вирішенні конфліктів навчального закладу з учнями та батьками» [4, с. 281].

Д. І. Москальова в розвідці «Соціально-педагогіческое консультування як форма соціально-педагогічної діяльності» (2010) вказує, що діяльність соціального педагога в школі передбачає соціально-педагогічне консультування учнів, які опинилися в складній життєвій ситуації, батьків, педагогів, класних керівників щодо розв'язання соціально-педагогічних проблем дитини, її професійного самовизначення, передпрофільної підготовки і т. д. Вчена зазначає: «Головне для соціального педагога при проведенні консультування – розуміти, що його метою є допомога і соціально-педагогічна підтримка учнів, їхніх батьків і вчителів. Для батьків консультування є одним із способів педагогічної освіти, яке допомагає в освоєнні прийомів і методів виховання своїх дітей, в організації з ними педагогічно доцільної і позитивної взаємодії. Воно повинне сприяти й оптимізації зв'язків школи з батьками і дітьми зі школою» [13, с. 46].

Найбільш ґрунтовно та багатоаспектно проаналізовано сутність соціально-педагогічного консультування в діяльності шкільного соціального педагога ЗОШ у роботі Т. А. Шишковець «Справоч-

ник соціального педагога: 5–11 класи» (2007). Зокрема, зміст цього напрямку вчена визначає як організацію і проведення індивідуальних консультацій для учнів, що опинилися у важких життєвих ситуаціях; консультування і спеціалізовану допомогу учням у професійному визначенні; консультування батьків, педагогів, адміністрації, класних керівників щодо розв'язання соціально-педагогічних проблем і ін. [20, с. 33]. Дослідниця також окремо розглядає питання професійного консультування учнів, яке вона розуміє як систему надання дієвої допомоги учням у їхньому трудовому самовизначенні, засновану на вивченні особи, без нав'язування думок і підміни права людини на свободу вибору професії [20, с. 121].

Щодо окремих проблем шкільного соціально-педагогічного консультування, то ми встановили, що робота, спрямована на їх розв'язання, може здійснювати у вигляді:

1) консультації як безпосередньої консультаційної бесіди з батьками та педагогами, які працюють з обдарованими учнями в загальноосвітніх навчальних закладах (В. В. Костіна, К. Ю. Яковенко, 2010), з дітьми трудових мігрантів (В. М. Пігіда, 2011) тощо;

2) консультування як окремого напрямку діяльності під час надання допомоги випускникам шкіл-інтернатів (Н. П. Краснова, 2011), підліткам із сімей трудових мігрантів (І. Ф. Лизун, 2012, В. М. Пігіда, 2012), дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків (Ю. О. Розанова, 2012), підліткам із проблеми шкільної дезадаптації (С. О. Борисюк, 2012), загалом школярам різного віку (Т. В. Воленчук, 2011, Л. А. Кабаніна, 2015, А. І. Конончук, 2014).

Так, В. В. Костіна та К. Ю. Яковенко (2010) трактують соціально-педагогічне консультування як проведення консультацій для батьків і педагогів для надання потрібної інформації щодо особливостей виховання обдарованих учнів [8, с. 22].

Н. П. Краснова (2011) соціально-педагогічне консультування вважає формою надання допомоги випускникам сирітського закладу в розв'язанні проблем, пов'язаних із порушенням процесу соціалізації [9, с. 155]. Дослідниця вказує, що «необхідною умовою проведення консультації є бажання отримати допомогу у розрішенні питань (складностей), а також готовність прийняти на себе відповідальність за зміни своєї життєвої ситуації» [9, с. 156]. Згідно із даними дослідниці, вихованців (випускників) сирітських закладів найчастіше хвилюють питання взаємостосунків (пошук друга, партнера, супутника життя) та подолання страхів. Окрім того, у статті розкрито специфіку консультативної роботи з випускниками інтернатних закладів, а також результати такої консультації [9, с. 164], що дає підстави говорити про спробу представити вже цілісну технологію консультативної допомоги означеній категорії дітей.

В. М. Пігіда (2011) вказує, що технологія консультування дітей трудових мігрантів у соціально-педагогічній діяльності представляє собою роботу спеціаліста, спрямовану на допомогу дитині в усвідомленні її проблем, подоланні конфліктів, розв'язанні складних життєвих ситуацій, гармонізації відносин з іншими та із самим собою [16, с. 9]. Дослідниця також зазначає, що діти трудових мігрантів можуть потребувати консультативної допомоги різного характеру: психологічної (подолання психологічних проблем, нормалізація внутрішнього стану, боротьба зі стресами, формування адекватної самооцінки, упевненості в собі та ін.), соціально-педагогічної (підвищення мотивації до навчання, організація вільного часу, подолання проблем у спілкуванні із соціальним оточенням та ін.), інформаційної (надання потрібної інформації, просвітницька діяльність з питань, що цікавлять дитину та ін.), правової (інформування дитини про її права та обов'язки, а також права й обов'язки батьків, які перебувають за кордоном, родичів чи інших людей, що тимчасово наглядають за дитиною, підвищення правової грамотності дитини та ін.) тощо. Інформація, отримана під час консультування, допоможе дітям трудових мігрантів орієнтуватися в різних життєво важливих питаннях, правильно будувати свою поведінку тоді, коли вони не мають змоги отримати пораду й підтримку батьків через їх перебування на заробітках в іншій країні та обмеженість спілкування й виховного впливу [17, с. 131–132]. Водночас вчена теж не завжди чітко розмежовує консультування і просвітництво.

І. Ф. Лизун (2012), вивчаючи роль соціально-педагогічного консультування в роботі з дітьми трудових мігрантів, зазначає, що така технологія «є оптимальною для забезпечення усвідомлення важливості набуття ними соціальних навичок, ролей; допомагає оволодіти ефективними прийомами спілкування у ... співтоваристві, представленому підлітками і старшими школярами, норми і цінності яких достатньо мінливі» [12, с. 95].

Т. В. Воленчук у книзі «Консультація у роботі соціального педагога Практичні поради» (2011) стисло аналізує загальні засади соціально-педагогічного консультування, однак наводить досить

широку добірку матеріалів для бесід і консультацій. Вона відштовхується від тих запитів, із якими найчастіше звертаються до соціального педагога. Серед них: а) запити дітей про те, як стати впевненим у собі, правильно обстоювати свій погляд, заспокоїти нерви під час екзаменів, боротися з образами тощо; б) запити батьків про те, як зрозуміти підлітка, допомогти дитині завести друзів, виховувати й карати, допомогти дитині пережити розлучення батьків, подолати негативні емоції чи страх та ін. [2, с. 1].

А. І. Конончук (2014) вважає консультування окремих напрямом профорієнтаційної роботи соціального педагога. Дослідниця зазначає, що в процесі консультування здійснюється надання учням допомоги (обґрунтованих порад) упродовж їхнього професійного самовизначення (щодо його напрямів, засобів): у виборі найбільш прийнятної для кожного з них галузі трудової діяльності, професії; виробленні та корекції плану реалізації цього вибору, його практичному здійсненні; у виявленні й розвитку якостей особистості, важливих для роботи з обраною професією. Окрім того, вчена наголошує, що «консультативну роботу зі старшокласниками в контексті профорієнтаційної роботи соціальному педагогу необхідно проводити у тісній співпраці з практичним психологом, медичним працівником, батьками учнів, вчителями» [6, с. 12].

Багато соціальних педагогів – і теоретиків, і практиків – переконані, що допомога у вихованні школярів неможлива без проведення *консультування батьків*. Так, Л. П. Сокольська в книзі «Робота соціального педагога в закладах освіти» (2006) сімейне консультування визначає як «пораду соціального педагога з питань, пов'язаних із розвитком, вихованням та навчанням дітей і підлітків» [19, с. 30]. О. Ф. Усик (2012) указує, що «сімейне консультування забезпечує розкриття основних сфер змістової життєдіяльності родинного виховання, а саме: батьківський обов'язок, батьківська любов, батьківський інтерес» [21, с. 384]. Н. П. Краснова (2013) зазначає, що «між батьками й дітьми молодшого шкільного віку можуть виникати такі варіанти проблем, що вимагають проведення соціально-педагогічного консультування» [10, с. 21].

Переважно на інформаційній функції консультування зосереджує свою увагу А. І. Конончук, розглядаючи питання соціально-педагогічної роботи з батьками наркозалежних підлітків. «У соціально-педагогічну роботу повинно входити консультування батьків підлітків з питань дії психоактивних речовин на організм, проблем екології, біофізіологічних, психологічних і навколишніх факторів ризику виникнення наркоманії у конкретного підлітка в конкретній сім'ї, пошук рекомендацій антинаркотичних альтернатив для підлітків та їх батьків, консультації щодо здорового способу життя і загального оздоровлення». – зазначає вчена [7, с. 81].

Т. А. Шишковець, аналізуючи зміст роботи шкільного соціального педагога з батьками учнів 5–11 класів (2007), розвиває його у двох аспектах: 1) консультування як один із методів роботи із сім'єю залежних від алкоголю, мета якого полягає в підвищенні педагогічної культури батьків (під час такого консультування соціальний педагог прагне встановити контакт із дорослими членами сім'ї, допомагає усвідомити причини сімейного неблагополуччя, характер виховних помилок, корегує взаємостосунки батьків і підлітків) [20, с. 166]; 2) соціально-педагогічне сімейне консультування. Щодо останнього напрямку, то вчена наводить таку його зразкову тематику: виховання дітей у сім'ї; проблеми внутрішнього й зовнішнього спілкування сім'ї; пропаганда здорового способу життя; духовно-ціннісні орієнтації; організація життєдіяльності [20, с. 176]. Дослідниця також уводить поняття «консультант-інформатор», вважаючи, що соціальний педагог виконує цю роль, працюючи з батьками, зокрема: роз'яснюючи можливі наслідки дій, коментуючи нормативно-правову базу дій і їх наслідків, даючи психолого-педагогічні рекомендації, адреси фахівців і тощо [20, с. 58]. Однак у такому тлумаченні не зовсім зрозуміло, як вона розмежовує консультативну і просвітницьку функції фахівця.

Н. П. Краснова, С. Я. Харченко та Я. І. Юрків у навчальному посібнику «Соціально-педагогічне консультування» (2012) теж розглядають питання консультування батьків молодших школярів, підлітків, старшокласників як складову частину сімейного консультування [22, с. 224–265]. Не применшуючи цінність наведених авторами порад, хочемо, водночас зазначити, що курси і спецкурси, пов'язані з консультуванням, уводять зазвичай для студентів четвертого року навчання, тобто таких, які мають відповідні знання з вікової і педагогічної психології, а тому видається більш доцільним пропонувати їм вже певний алгоритм, технологію роботи із цими віковими групами, а не наводити їхню докладну характеристику (зокрема, фізіологічні та соціальні особливості розвитку молодших школярів і підлітків). По-друге, зміст матеріалів, наведених у посібникові, передовсім стосується

просвіти батьків щодо низки особливостей гіперактивних дітей, дітей із синдромом дефіциту уваги й тривожних, хоча, можливо, автори мають на увазі інформаційне консультування. Однак не зовсім зрозуміло, як допоможе студентам організувати консультування батьків інформація, наведена в підрозділі 3.2 з назвою «Соціально-педагогічне консультування батьків молодших школярів, підлітків, старшокласників», яка стосується характеристик подружжя, їхніх проблем, сутності дошлюбного спілкування, питань, що потрібно ставити майбутньому подружжю тощо [22, с. 224–231].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Узагальнивши результати аналізу літератури, присвяченої різним питанням організації консультативної діяльності соціального педагога ЗОШ, можна зробити низку висновків. По-перше, найчастіше консультування в діяльності соціального педагога ЗОШ розглядають як напрям, завдання та функція соціального педагога, що є професійною допомогою клієнтам (учням, батькам, учителям) і здійснюють у вигляді надання порад, рекомендацій. Водночас, вивчення загальних засад такого консультування показує, що недостатньо визначені на сьогодні питання мети, завдань, функцій, структури, видів такої діяльності саме в середовищі ЗОШ.

По-друге, окремими дослідниками визначені основні напрями консультативної діяльності соціального педагога, однак їх не завжди можна чітко класифікувати, оскільки сюди відносять і проблеми взаємовідносин (з однолітками, батьками, вчителями), і проблеми, пов'язані з нестачею інформації (наприклад, щодо професійного визначення), і низку труднощів, що виникають у учнів, які опинилися у важких життєвих ситуаціях, та багато інших.

По-третє, узагальнення підходів учених до видів саме шкільного-соціально-педагогічного консультування дає змогу стверджувати, що його розглядають переважно як індивідуальне за кількістю клієнтів; короткотермінове та довготермінове за тривалістю; очне за видом контакту; кабінетне за місцем проведення; вербальне за джерелом передавання інформації; психолого-педагогічне за змістом проблеми; інформаційне, підтримувальне й посередницьке за функціями (відповідно до класифікації Н. І. Нікітіної та М. Ф. Глухової). Тобто окремі види консультування, наприклад групове, дистанційне, невербальне, на сьогодні не розроблені, що, безперечно, обмежує можливості фахівця.

І останнє: найбільш поширеним видом роботи соціального педагога ЗОШ вважають саме консультування батьків і учнів. Водночас, методика такого консультування розроблена лише стосовно окремих проблем (наприклад, професійне консультування) чи окремих категорій дітей (наприклад, діти мігрантів), а тому є потреба в розробленні певного алгоритму, який дає змогу певним чином технологізувати консультативну діяльність соціального педагога ЗОШ, підвищивши її ефективність.

Ураховуючи означене, перспективним бачимо глибше дослідження питань підготовки соціальних педагогів до консультативної діяльності в ЗОШ та розроблення стратегії і тактики такої діяльності.

Джерела та література

1. Борисюк С. О. Вивчення стану шкільної дезадаптації підлітків як важливий аспект підготовки фахівців до практики соціально-педагогічного консультування у школі / С. О. Борисюк // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Сер. : Псих.-пед. науки. – 2012. – № 6. – С. 158–161.
2. Воленчук Т. В. Консультація у роботі соціального педагога [Електронний ресурс] / Т. В. Воленчук. – Новоград-Волинський, 2011. – 83 с. – Режим доступу : <http://nv-imc.edukit.zt.ua>
3. Гаврилюк О. О. Консультування як метод роботи майбутнього соціального педагога у навчальному закладі / О. О. Гаврилюк // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 квіт. 2014 р.) / [редкол. : Є. М. Потапчук (голов. ред.), О. В. Кулешова, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, Л. Г. Параскевич]. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – С. 83–84.
4. Клочан Ю. В. Загальна характеристика напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі / Ю. В. Клочан // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 36. – С. 276–283.
5. Коломієць О. Г. Роль консультування в діяльності соціального педагога / О. Г. Коломієць // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – 2010. – Вип. 183, ч. 4. – С. 67–70.
6. Конончук А. І. Професійне самовизначення старшокласників як мета профорієнтаційної роботи соціального педагога ЗНЗ / А. І. Конончук // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – 2014. – Вип. 115. – С. 110–113.
7. Конончук А. І. Соціально-педагогічна робота з батьками наркозалежних підлітків / А. І. Конончук // Вісн. Черкас. ун-ту : наук. журн. – Вип. 123. Сер. : Пед. науки. – 2008. – С. 79–83.

8. Костіна В. В. Організація соціально-педагогічної діяльності з батьками та педагогами, які працюють з обдарованими учнями у загальноосвітніх навчальних закладах / В. В. Костіна, К. Ю. Яковенко // Вісн. Черкас. ун-ту : наук. журн. – 2010. – Вип. 183. Ч. II. Сер. : Пед. науки. – С. 20–25.
9. Краснова Н. П. Консультування випускників шкіл-інтернатів у роботі соціального педагога / Н. П. Краснова // Вісн. ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – № 4 (215). – С. 154–166.
10. Краснова Н. П. Методика соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей різного шкільного віку / Н. П. Краснова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 3. – С. 20–31.
11. Краснова Н. П. Напрями та типові технології діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі / Н. П. Краснова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 1. – С. 71–82.
12. Лизун І. Ф. Роль соціально-педагогічного консультування у роботі з підлітками із сімей трудових мігрантів / І. Ф. Лизун // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Сер. : Псих.-пед. науки. – 2012. – № 4. – С. 94–97.
13. Москалёва Д. И. Социально-педагогическое консультирование как форма социально-педагогической деятельности / Д. И. Москалёва // Психолого-педагогическое наследие прошлого в современной социально-педагогической деятельности : материалы VII Междунар. Макаренк. студ. пед. чтений (Екатеринбург, 8 апр. 2010 г.) / [сост. Н. Г. Санникова; ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т»]. – Екатеринбург : [б. и.], 2010. – С. 45–46.
14. Наказ МОН № 665 від 01.06.13 року «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>
15. Наказ МОН № 864 від 28.12.2006 р. «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/socialnijpedagogvosviti/planuvanna-roboti>
16. Пігіда В. М. Соціально-педагогічна діяльність з дітьми трудових мігрантів / Пігіда Віра Миколаївна // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту : зб. наук. ст. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота. – Вип. 21. – Ужгород, 2011. – С. 1–13.
17. Пігіда В. М. Форми й методи соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів у системі взаємодії соціальних служб та навчальних закладів / В. М. Пігіда // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – 2012. – № 16. – С. 129–137.
18. Розанова Ю. А. Социально-педагогическое консультирование детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей в системе начального профессионального образования [Электронный ресурс] / Ю. А. Розанова. – СПб., 2012. – 12 с. – Режим доступа : <http://www.zavuch.ru/accounts/login/?next=/uploads/methodlib/2012/3/11/>
19. Сокольська Л. П. Робота соціального педагога в закладах освіти. Конспект лекцій для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка та практична психологія» / Л. П. Сокольська. – Хмельницький : ХНУ, 2006. – 98 с.
20. Справочник социального педагога: 5–11 классы / авт.-сост. Т. А. Шишковец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ВАШ, 2007. – 336 с. – (Педагогика. Психология. Управление).
21. Усик О. Ф. Робота соціального педагога з неблагополучними сім'ями: технологічний аспект / Олена Усик // Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди» : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 24. – С. 380–384.
22. Харченко С. Я. Соціально-педагогічне консультування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Я. І. Юрків. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2012. – 403 с.
23. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі : метод. рек. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 124 с.
24. Щанкина О. А. Социально-педагогическое консультирование учащихся и с родителей: учебно-методический комплекс учебной дисциплины 0504000.62 «Психолого-педагогическое образование». – М. : [б. и.], 2013. – 25 с.

Гапончук Елена. Содержание консультативной деятельности социального педагога: аналитический обзор научных источников. В статье выделены и проанализированы основные направления исследования консультативной деятельности социального педагога общеобразовательной школы: общие основы социально-педагогического консультирования в школе; содержание и тематика консультирования в деятельности школьного социального педагога; основные проблемы консультативной деятельности социального педагога общеобразовательной школы.

Ключевые слова: социальный педагог, социально-педагогическое консультирование, школьное консультирование, консультативная деятельность социального педагога общеобразовательной школы.

Haponchuk Olena. The Content Advisory Activities of the School of Social Pedagogy: an Analytical Review of Scientific Sources. In the article the main directions of research counseling activities of the social teacher of secondary school are identified and analyzed: 1) general bases of the social-pedagogical counseling at school; 2) the content and themes of counseling in activity of school social teacher; 3) basic problems of counseling activity of social teacher of secondary school.

Key words: social teacher, social-pedagogical counseling, school counseling, counseling activity of social teacher of secondary school.

Стаття надійшла до редколегії
16.02.2015 р.

УДК 37.013.42:159.923.3

Степан Гунько

Діагностика міри вираженості рефлексивності в майбутніх соціальних педагогів

У статті йдеться про результати діагностики рефлексивності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивність, діагностика рефлексивності.

Постановка наукової проблеми та її значення. Діяльність соціального педагога передбачає постійну взаємодію з багатьма суб'єктами мікро- та макросоціуму, ефективність якої великою мірою залежить від рівня сформованості й розвитку в нього особистісних та професійно значущих якостей. Згідно з висновками вчених-психологів [1–7], детермінувальну роль у структурі психічних, індивідуальних якостей особистості відіграє рефлексивність. За визначенням А. В. Карпова, «...завдяки цій якості як “данності свідомості самому собі” людина розуміє, що наділена такою унікальною якістю, якої немає у жодної з живих істот – здатністю усвідомлювати» [5]. На основі цієї якості особистість здатна аналізувати свої можливості під час розв'язання тих чи тих професійних завдань, здійснювати пошук причинно-наслідкових зв'язків у явищах і процесах, реалізовувати ефективне спілкування та взаємодію з іншими особами, проектувати, прогнозувати та програмувати свою професійну діяльність. Тому дуже важливим аспектом під час професійної підготовки майбутнього соціального педагога є виявлення актуального рівня індивідуальної міри вираженості його рефлексивності та забезпечення максимально сприятливих умов для розвитку цієї якості.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженню питань рефлексії, рефлексивності присвячено низку наукових досліджень, автори яких, зокрема, трактують рефлексію як компонент структури діяльності (Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв та ін.); один із механізмів мислення (В. В. Давидов, Ю. Н. Кулюткін, І. Н. Семенов, В. Ю. Степанов); одну із закономірностей організації комунікативних процесів (В. С. Біблер, С. Ю. Курганов, А. Ліпман). Значний внесок у детермінацію структури рефлексії, рефлексивності зробив О. В. Карпов. На сьогодні також є достатньо широке коло наукових робіт, у яких рефлексію потрактовано в педагогічному контексті, зокрема як інструментальний засіб організації навчальної діяльності (О. С. Анісімов, М. Е. Боцманова, А. З. Зак, А. В. Захарова) та основа формування професійної компетентності педагога (А. П. Гурєєв, А. М. Максимов, Н. Б. Крашеннікова, Ю. В. Кушеверська, А. А. Веремієва, Г. О. Бізяєва та ін.) [1–7].

Мета статті – розкрити актуальний стан міри вираженості рефлексивності у студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для досягнення поставленої мети ми провели емпіричне дослідження, у якому взяли участь 84 студенти спеціальності «Соціальна педагогіка» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, зокрема 19 із них навчаються на I курсі, 22 – на II, 27 – на III і 16 на IV. Як інструментарій діагностики індивідуальної міри вираженості рефлексивності було використано методику О. В. Карпова. За висновками автора методики, «...зміст теоретичного конструкту, а також спектр проявів поведінки, які ним визначаються – індикаторів властивості рефлексивності, передбачає необхідність